

Політичні інститути та процеси

УДК 323.1:341.324

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20441611>

Реінтеграція деокупованих територій: потенційні виклики

Хома Наталія Михайлівна,

доктор політичних наук, професор

професор кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка» (Україна),

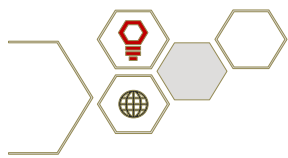
<https://orcid.org/0000-0002-2507-5741>

Прийнято: 16.05.2026 | Опубліковано: 29.05.2026

Анотація: Метою статті є систематизація та аналітичне узагальнення основних викликів, які можуть виникнути у процесі реінтеграції деокупованих територій України на етапі повоєнного відновлення.

Дослідження ґрунтується на системному та міждисциплінарному підходах, а також методах концептуального аналізу та типологізації. Застосовано логіко-аналітичне структурування майбутньої реінтеграції деокупованих територій як частини процесу повоєнного відновлення України.

У статті ідентифіковано десять груп потенційних викликів реінтеграції деокупованих територій України: політичні та інституційні, безпекові, соціальні, гуманітарні та психологічні, інформаційні та ідентифікаційні, економічні, правові, інфраструктурні та екологічні, геополітичні та міжнародні, а також ціннісно-нормативні. Показано, що зазначені групи є аналітично розмежованими, але емпірично взаємопов'язаними та схильними до взаємного підсилення. Додатково виокремлено комплексні (міжсекторні)

виклики, зокрема можливу асиметрію розвитку деокупованих територій, дефіцит ресурсів, труднощі багаторівневого врядування. Обґрунтовано, що реінтеграція деокупованих територій буде складним процесом одночасного управління безпековими, інституційними та соціальними ризиками в умовах паралельної повоєнного відновлення та євроінтеграційної адаптації України.

Запропонована типологія має аналітичний характер і не є вичерпною, однак дозволяє сформулювати системне уявлення про майбутні процеси реінтеграції деокупованих територій як багатовимірний процес постконфліктного врядування з численними потенційними викликами. Відзначено, що ефективність повоєнного відновлення залежатиме від здатності держави управляти взаємопов'язаними викликами, забезпечувати координацію в межах багаторівневого врядування, а також запобігати їм.

Ключові слова: деокупація, реінтеграція, тимчасово окуповані території, державна стратегія реінтеграції, повоєнне відновлення, постконфліктне суспільство, інституційна спроможність держави, національна консолідація.

Reintegration of De-occupied Territories: Potential Challenges

Nataliia Khoma,

ScD in Political Science,

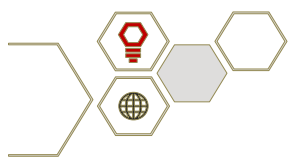
professor at the Department of Political Science and International Relations,

Lviv Polytechnic National University,

<https://orcid.org/0000-0002-2507-5741>

Abstract: The aim of this article is to systematise and provide an analytical generalisation of the main challenges that may arise in the process of reintegrating Ukraine's de-occupied territories during the post-war reconstruction phase.

The research is based on systemic and interdisciplinary approaches, as well as methods of conceptual analysis and typologisation. Logical-analytical structuring is

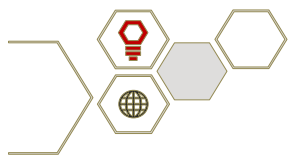
applied to the prospective reintegration of de-occupied territories as an integral component of Ukraine's post-war reconstruction.

The article identifies ten groups of potential challenges associated with the reintegration of Ukraine's de-occupied territories: political and institutional, security-related, social, humanitarian and psychological, informational and identity-related, economic, legal, infrastructural and environmental, geopolitical and international, as well as value-normative challenges. It is demonstrated that these groups are analytically distinct, yet empirically interrelated and prone to mutual reinforcement. In addition, cross-sectoral challenges are identified, including potential asymmetries in the development of de-occupied territories, resource constraints, and difficulties of multi-level governance. It is argued that the reintegration of de-occupied territories will constitute a complex process of simultaneously managing security, institutional and social risks under conditions of parallel post-war reconstruction and the European integration adaptation of Ukraine.

The proposed typology is analytical in nature and not exhaustive; however, it enables a systematic understanding of future reintegration processes as a multidimensional form of post-conflict governance characterised by multiple potential challenges. It is emphasised that the effectiveness of post-war reconstruction will depend on the state's capacity to manage interrelated challenges, ensure coordination within multi-level governance structures, and prevent their escalation.

Keywords: de-occupation, reintegration, temporarily occupied territories, state reintegration strategy, post-war reconstruction, post-conflict society, state institutional capacity, national consolidation.

Постановка проблеми. Унаслідок повномасштабної російсько-української війни та тривалої окупації частини території Україна постала перед безпрецедентними викликами. Хоч війна триває, гостро стоїть широке коло питань, пов'язане з майбутньою реінтеграцією деокупованих територій.

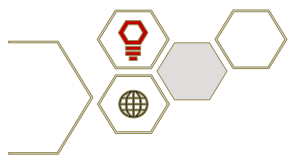

Проблема реінтеграції має не лише внутрішньоукраїнське, а й загальноєвропейське та навіть глобальне значення, оскільки стосується відновлення державного суверенітету, забезпечення стійкості демократичних інститутів, гарантування прав людини, подолання наслідків воєнної травми, відновлення соціальної згуртованості у постконфліктному середовищі і т. ін. Складність майбутніх процесів реінтеграції деокупованих територій посилюється необхідністю одночасного розв'язання безпекових, гуманітарних, правових, економічних, соціокультурних та інших проблем, що формуватимуть багаторівневий і багатоаспектний характер реінтеграції.

Світовий досвід засвідчує, що реінтеграція деокупованих територій є складнішим і тривалішим процесом, аніж деокупація. Найважчі проблеми лежать у соціальній, економічній, психологічній, демографічній, ціннісній та ін. площинах і вони проявляються одномоментно. Ця система проблем вимагає осмислення та підготовки, щоб бути підготовленим до практичних дій з реінтеграції деокупованих територій.

Наукова актуальність дослідження визначається також недостатнім рівнем концептуалізації системи викликів реінтеграції. Український кейс характеризується унікальним поєднанням масштабної війни, зовнішньої агресії, тривалої окупації, гібридного впливу та євроінтеграційного вектора розвитку, що потребує формування нових аналітичних підходів до осмислення механізмів реінтеграції та глибокого розуміння тих викликів, які можливі на етапі реалізації реінтеграційних стратегій. Відтак систематизація ключових викликів деокупованих територій і розуміння інструментів протидії їм є важливим дослідницьким завданням. Результати дослідження можуть бути враховані при розробці державних стратегій повоєнного відновлення України та результативного впровадження їх на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західному науковому дискурсі практично відсутні наукові дослідження проблеми реінтеграції деокупованих територій України на майбутньому етапі повоєнної відбудови,

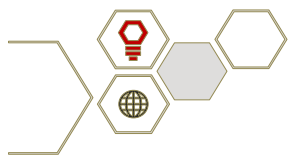
хоч проблематика активно обговорюється на міжнародному рівні. Ця проблема розкривається передусім у публікаціях українських учених. Уважаємо, що це дослідницька ніша, у якій саме українські учені з різних галузей знань зможуть представити світовій науковій думці унікальні підходи щодо реінтеграції деокупованих територій.

Проблематика реінтеграції деокупованих територій є мультидисциплінарною. Про це свідчить інтерес до неї політологів, юристів, економістів, соціологів, демографів, психологів, представників науки державного управління, безпекознавства та ін. Наприклад, у межах:

– політичної науки: Н. Ржевська [11; 12; 24] провела низку досліджень на етапі до повномасштабного російського вторгнення; дослідниця запропонувала параметри найбільш ефективної моделі реінтеграції Донбасу. В. Явір [21; 22] дослідила реінтеграцію тимчасово окупованих територій з позиції етнополітології; учена позиціює реінтеграцію одним зі завдань етнополітики України. К. Примаков [9] з'ясував можливості політичної медіації в процесі реінтеграції звільнених територій. К. Семчинський спроектував досвід Хорватії, Шрі-Ланки та Руанди [13; 14; 15] на процесі деокупації, реінтеграції, розбудови миру в Україні;

– соціологічної науки: авторський колектив (А. Попова, Н. Цибуляк, Г. Лопатіна та ін.) [23] дослідив наміри та перспективи молоді в Україні щодо їхнього повернення до рідних міст після деокупації. А. Осипчук та А. Суслов [7] дали оцінку викликам для соціальної згуртованості після деокупації; у фокусі їх уваги є соціально-політична реінтеграція та ставлення до мешканців тимчасово окупованих територій;

– юридичної науки: І. Медяник [4] дослідив питання державної політики реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій. Також правові основи політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України аналізує Є. Мінакова [5]. В. Демиденко [3] з'ясував роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій України. О.

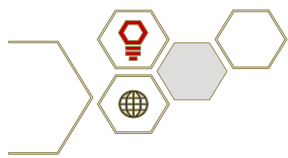

Скобельська [16] систематизувала підходи до реінтеграції деокупованих територій, які відображено у чинному законодавстві України. О. Бушок [1] дослідив еволюцію концепції повоєнного відновлення в міжнародному праві від часу, коли повоєнне відновлення визначалося як суто матеріальна реконструкція до комплексного процесу (відновлення державних інституцій, реформування правової системи, забезпечення прав людини, розвиток демократичного врядування та економічної стабільності тощо). Н. Степаненко та О. Курілець визначили поняття «повоєнне відновлення держави», як «комплекс організаційних, правових, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорену відбудову та створення умов для покращення життєдіяльності населення й діяльності суб'єктів господарювання на певній території, для подолання наслідків війни (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних та інших)» [17, с. 39];

– економічної науки: О. Вольська та Г. Жосан [2] оперують поняттям «реінтеграційний менеджмент постконфліктних територій» і вивчають його як компоненту державної політики відновлення деокупованих територій. Авторський колектив [18], згуртований Херсонським державним університетом, дослідив питання постконфліктного відновлення економіки, інвестиційні та фінансові механізми, роль малого і середнього бізнесу, питання інфраструктури, промисловості, соціально-економічного розвитку, економічної безпеки та екологічної політики;

– державного управління: Н. Шаптала та Н. Камінська [20] дали оцінку державній політиці з питань тимчасово окупованих територій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених широкому колу проблем майбутньої реінтеграції деокупованих територій України, у дослідницькому полі зберігаються суттєві концептуальні та емпіричні прогалини. Їхня кількість зростає внаслідок появи нових викликів і поглиблення вже наявних проблем через продовження війни. Це зумовлює

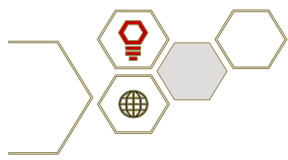
актуалізацію широкого спектра чутливих питань, що потребують системного наукового осмислення.

Україна постає як унікальний дослідницький кейс, що не може бути повністю інтерпретований через наявні моделі реінтеграції, розроблені на основі досвіду держав Західних Балкан, об'єднаної Німеччини чи постколоніальних трансформацій. Її специфіка визначається масштабом війни, тривалістю окупації окремих територій, одночасністю майбутніх процесів реінтеграції та євроінтеграції, а також низкою інших структурних характеристик.

Складність дослідження українського кейсу зумовлена низкою взаємопов'язаних чинників: 1) про реінтеграційні процеси можемо нині говорити в контексті планування, адже російська збройна агресія триває; 2) безпекове середовище залишається динамічним і нестабільним; 3) обсяг проблем, що потребуватиме одночасного реагування на етапі повоєнного відновлення, буде надзвичайно значним; 4) інституційна спроможність держави перебуватиме під системним випробуванням на стійкість і адаптивність.

Майбутня повоєнна відбудова України та реінтеграція деокупованих територій формують складний багатовимірний комплекс проблем, які наразі залишаються фрагментарно дослідженими та недостатньо концептуалізовані на системному рівні. Йдеться не лише про відновлення інфраструктури чи адміністративного контролю, а про значно ширший спектр політичних, соціальних та інституційних викликів, детермінованих тривалим перебуванням територій під окупацією.

Наявний комплекс проблем потребує комплексного системного аналізу та прогнозування, оскільки здатність держави ефективно реагувати на них визначатиме не лише результативність повоєнної відбудови, а й довгострокову стабільність політичної системи України, її інституційну стійкість та спроможність до консолідації суспільства після завершення активної фази

війни. У цьому контексті пріоритетним дослідницьким завданням є систематизація потенційних викликів, що можуть постати в процесі реінтеграції деокупованих територій України.

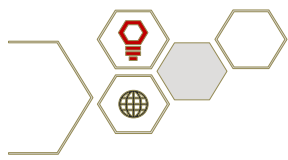
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є систематизувати основні виклики, які прогнозуємо в ході реінтеграції деокупованих територій України на етапі повоєнного відновлення.

Завдання статті: 1) виокремити основні потенційні виклики, що можуть виникнути у процесі реінтеграції деокупованих територій України на етапі повоєнного відновлення; 2) систематизувати виклики; 3) визначити внутрішні зв'язки та взаємозалежності між виділеними групами викликів; 4) представити системне бачення сукупності викликів реінтеграції у вигляді цілісної аналітичної структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найперше виділимо потенційні виклики, що можуть проявитися під час реінтеграції деокупованих територій України.

Ми систематизували потенційні проблеми, які можуть проявитися на етапі реінтеграції деокупованих територій України. Сподіваємось, значна їх частина не буде активована практично, однак з огляду на певні ризики, ми вказали їх. Систематизація потенційних викликів має метою привернути увагу до їх ймовірності та потреби урахування цього у стратегіях реінтеграції деокупованих територій.

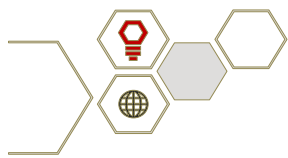
1. *Політичні та інституційні виклики* включають: відновлення легітимності державної влади на деокупованих територіях та формування довіри населення до центральних і місцевих органів влади України; кадровий дефіцит у системі державного управління та місцевого самоврядування; ризики корупції та інституціоналізації неформальних практик у процесах повоєнної відбудови; проблему люстрації, встановлення фактів колабораціонізму та визначення меж індивідуальної відповідальності; інтеграцію деокупованих громад у загальнонаціональний політико-

інституційний простір; відновлення функціонування судової системи та органів правопорядку, а також забезпечення верховенства права в умовах постконфліктного врядування; обмежену інституційну спроможність громад, зумовлену руйнуваннями та демографічними втратами; ризик політичної інструменталізації процесу реінтеграції у внутрішньополітичній конкуренції; а також необхідність синхронізації політики реінтеграції з євроінтеграційними реформами.

2. *Безпекові виклики* охоплюють: потенційне збереження, реінфільтрація диверсійних та агентурних мереж держави-агресора; ризик повторної ескалації збройного конфлікту; масштабне мінне забруднення територій та наявність нерозірваних боєприпасів; мілітаризація соціального середовища, нелегальний обіг зброї; підвищений рівень криміналізації у постконфліктних громадах; терористичні та диверсійні загрози гібридного характеру; кіберзагрози та системні атаки на критичну інфраструктуру; проблеми відновлення ефективного контролю над державним кордоном і логістичними маршрутами; необхідність трансформації системи цивільного захисту та кризового реагування; вразливість критичної інфраструктури до фізичних і кіберударів; ризик формування «сірих зон» управління з обмеженою дією державних інституцій; необхідність нейтралізації проросійських мереж впливу в інформаційній, політичній та інших сферах та ін.

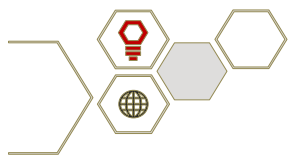
3. *Соціальні виклики* включають: соціальну поляризацію населення та потенційну ескалацію напруги між різними групами громадян, зумовлену відмінним досвідом війни, окупації та вимушеної міграції; проблеми повернення внутрішньо переміщених осіб і громадян, які перебували за кордоном під час війни; демографічну кризу, депопуляцію та регіональні дисбаланси у структурі населення; старіння населення в окремих територіальних громадах; руйнування локальних соціальних зв'язків і зниження рівня соціального капіталу; дефіцит житла та критичної соціальної інфраструктури; зростання рівня бідності та соціально-економічної

нерівності; складнощі інтеграції ветеранів у цивільне життя; масову психологічну травматизацію населення та її довгострокові соціальні наслідки; кризу суспільної довіри як горизонтально (між громадянами), так і вертикально (до інституцій); ризики стигматизації населення деокупованих територій; а також проблему інтеграції дітей, які тривалий час перебували в умовах окупаційної освітньої та інформаційної системи.

4. *Гуманітарні та психологічні* виклики охоплюють: колективну травму війни та окупації; поширеність посттравматичних стресових розладів серед цивільного населення та військовослужбовців; необхідність розбудови масштабної системи психосоціальної підтримки, психологічної та фізичної реабілітації; відновлення функціонування систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту на деокупованих територіях; гуманітарну інтеграцію населення після інформаційної ізоляції; проблему повернення депортованого цивільного населення, повернення дітей; реінтеграцію осіб, які тривалий час проживали в умовах окупаційних адміністративних режимів; подолання інституціалізованих практик страху, насильства та примусу як елементів соціального досвіду; формування політики пам'яті щодо окупації та збройного конфлікту як частини надважливого процесу суспільної консолідації.

5. *Інформаційні та ідентифікаційні* виклики включають: довготривалі наслідки російської пропаганди та інформаційного впливу; інформаційну поляризацію суспільства як результат асиметричних комунікаційних середовищ; кризові прояви громадянської ідентичності у частини населення, яка перебувала під впливом окупаційних режимів; поширення дезінформації, маніпулятивних і конспірологічних наративів; необхідність формування стійкості до ворожих інформаційних операцій; можливі мовно-культурні суперечності; проблему символічної реінтеграції деокупованих територій у національний простір; відновлення цілісності українського інформаційного простору; конкуренцію наративів щодо історичної пам'яті та інтерпретації

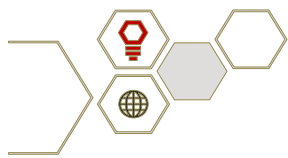

подій війни; ризики радикалізації окремих соціальних груп в умовах постконфліктної трансформації.

6. *Економічні виклики* пов'язані з: масштабними руйнуваннями інфраструктури (критичної, цивільної); дефіцитом фінансових ресурсів для забезпечення комплексної повоєнної відбудови; нерівномірністю темпів відновлення між регіонами та ризиками посилення міжрегіональних диспропорцій; необхідністю відновлення ринку праці та економічної активності на деокупованих територіях; руйнуванням промислових, виробничих і логістичних ланцюгів; високою залежністю процесів реконструкції від міжнародної фінансової та технічної допомоги; ризиками корупції та неефективного розподілу ресурсів у процесах повоєнного відновлення; енергетичною вразливістю і необхідністю підвищення стійкості енергетичної інфраструктури; потребою модернізації інфраструктури відповідно до стандартів та регуляторних вимог ЄС (реалізація принципу «Build Back Better»); ризики економічної маргіналізації окремих регіонів у процесі повоєнної трансформації та ін. [8].

7. *Правові виклики* включають: документування воєнних злочинів; притягнення до відповідальності колаборантів та подолання труднощів у кваліфікації колабораційних дій [10]; питання амністії та перехідного правосуддя [19]; відновлення реєстрів, документів і прав власності; правовий статус майна, зруйнованого або привласненого під час окупації; компенсаційні механізми для постраждалих; гармонізація законодавства щодо реінтеграції; правові інструменти відновлення правопорядку та довіри [6] та ін.

8. *Інфраструктурні та екологічні виклики* включають: критичні руйнування транспортної, житлової та енергетичної інфраструктури; екологічні наслідки бойових дій; забруднення ґрунтів і водних ресурсів; руйнування систем водо- та теплопостачання; проблема відновлення енергосистем; ризики техногенних аварій; необхідність «зеленої» та стійкої

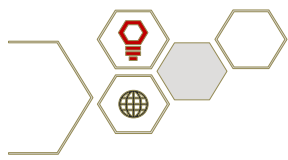

відбудови; нерівний доступ населення до базових послуг; цифровий розрив і руйнування телекомунікацій тощо.

9. *Геополітичні, міжнародні* виклики пов'язані з: довготривалим характером загроз з боку Російської Федерації; високим рівнем залежності України від міжнародної військової, фінансової та технічної підтримки; позицією міжнародних акторів щодо повоєнної відбудови та моделей реінтеграції деокупованих територій; необхідністю інтеграції українських безпекових механізмів у європейський та євроатлантичний простір; ризиками поступового зниження рівня міжнародної підтримки України, можливої «втоми» партнерів України; проблемами координації міжнародних донорів, фінансових інституцій та програм допомоги; необхідністю узгодження політики реінтеграції з вимогами та нормативними підходами міжнародних партнерів; а також впливом глобальної та регіональної геополітичної динаміки на процеси повоєнного відновлення України.

10. *Ціннісно-нормативні* виклики охоплюють: необхідність пошуку балансу між принципами справедливості, суспільного примирення та соціальної стабільності; визначення меж толерантності до різних форм колабораціонізму та моделей відповідальності за співпрацю з окупаційними адміністраціями; осмислення моделей національної єдності в умовах різного досвіду війни, окупації та вимушеної міграції; формування політики пам'яті щодо війни, окупації та спротиву; проблему суспільного прощення, ресоціалізації та реінтеграції окремих груп населення у загальнонаціональний соціально-політичний простір та ін.

Ми виділили десять найбільш прогнозованих груп потенційних викликів, які можуть проявитися у процесі реінтеграції деокупованих територій України. Водночас запропонована систематизація не є вичерпною, оскільки в умовах продовження війни та мінливого безпекового середовища можуть виникати нові виклики або трансформуватися вже наявні. Крім окремих груп проблем, можуть увиразнюватися і комплексні системні

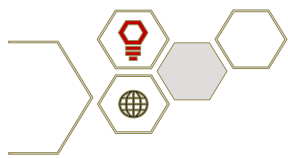

виклики, зокрема: асиметричність розвитку деокупованих територій; дефіцит різних ресурсів за умов масштабності завдань повоєнної відбудови та реінтеграції деокупованих територій; багаторівневий характер управління процесами реінтеграції; труднощі координації між державними інституціями, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями та структурами громадянського суспільства; а також необхідність одночасного поєднання процесів повоєнної відбудови, реінтеграції та євроінтеграційної трансформації України.

Висновки. Ми ідентифікували десять основних груп потенційних викликів, які можуть більшою чи меншою мірою проявитися у процесі реінтеграції деокупованих територій України на етапі повоєнної відбудови. Запропонована типологія має аналітичний характер і не претендує на вичерпність, оскільки в умовах тривалого збройного конфлікту та високої динаміки безпекового середовища можливі як поява нових викликів, так і трансформація вже наявних. Водночас її метою є формування системного бачення реінтеграції як багатовимірного процесу постконфліктного урядування, що охоплює політичні, безпекові, соціальні, економічні, правові, гуманітарні, інформаційні, інфраструктурні, геополітичні та ціннісно-нормативні виміри.

Хоч представлені групи викликів є аналітично розмежованими, однак емпірично вони є взаємопов'язаними та можуть взаємно підсилюватися в межах комплексної постконфліктної трансформації держави. У цьому контексті реінтеграція деокупованих територій розглядається як системний процес управління множинними ризиками в умовах одночасної державної реконструкції, безпекової нестабільності та євроінтеграційної адаптації України.

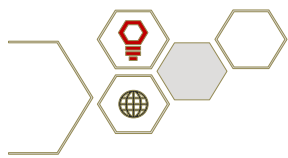
Крім того, можуть актуалізуватися міжсекторні виклики, зокрема – асиметрія регіонального розвитку, дефіцит ресурсів, багаторівневість управління, координаційні розриви між акторами багаторівневого урядування,

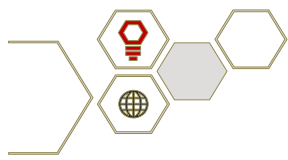
а також необхідність синхронізації процесів відбудови, реінтеграції та євроінтеграційної трансформації.

Список використаних джерел

1. Бушок О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1148–1152.
2. Вольська О., Жосан Г. Роль місцевих громад у реінтеграційному менеджменті постконфліктних територій. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 26. С. 185–192.
3. Демиденко В. Роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 58–64.
4. Медяник І. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 1 (79). С. 70–75.
5. Мінакова Є. Політика реінтеграції тимчасово окупованих територій України та її правові основи. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 826–835.
6. Наливайко О. Публічна безпека у процесах реінтеграції деокупованих територій: правові інструменти відновлення правопорядку та довіри. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 06 (2). С. 400–405.
7. Осипчук А., Суслов А. Виклики для соціальної згуртованості після деокупації: соціально-політична реінтеграція та ставлення до мешканців тимчасово окупованих територій. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Соціологія*. 2024. № 7. С. 97–111.

8. Паталаха В., Хома Н. Національна консолідація в умовах повоєнної відбудови України: вплив соціально-економічних чинників. *Держава і право*. 2026. № 100. С. 532–551.
9. Примаков К. Політична медіація в процесі реінтеграції звільнених територій. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 18. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/478/376> (дата звернення: 18.05.2026).
10. Пундор Ю., Аніщук В. Проблеми притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 3 (89). С. 177–181.
11. Ржевська Н. Моделі реінтеграції деокупованих територій: світовий та український досвід. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2019. № 1. Р. 96–106.
12. Ржевська Н. Модель реінтеграції окупованих територій Донбасу в контексті світової практики. *Політикус*. 2020. № 2. С. 155–162.
13. Семчинський К. Особливості постконфліктного примирення і розбудови миру в Руанді. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 76–84.
14. Семчинський К. Уроки Шрі-Ланки для України: деокупація, реінтеграція та розбудова миру. *Регіональні студії*. 2021. Вип. 25. С. 11–15.
15. Семчинський К. Хорватські уроки для України: деокупація, реінтеграція та розбудова миру. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 6. С. 56–66.
16. Скобельська О. Шляхи деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій і відновлення довіри населення до держави Україна. *Нове українське право*. 2023. № 4. С. 94–99.
17. Степаненко Н., Курілець О. Сутність, поняття і зміст повоєнного відновлення держави: теоретико-правовий аспект. *Legal Bulletin*. 2023. № 10. С. 34–41.

18. Стратегія відновлення деокупованих територій України: виклики постконфліктного розвитку та шляхи їх подолання: колект. моногр. Івано-Франківськ, 2025. 721 с.

19. Хавронюк М. Закони про амністію в системі правосуддя перехідного періоду від війни до миру. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція: матеріали ІХ (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції* (м. Львів, 26-27 жовтня 2023 року) / упорядник І. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 256–263.

20. Шаптала Н., Камінська Н. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1 (23). С. 57–69.

21. Явір В. Реінтеграція тимчасово окупованих територій Донбасу: передумови та перспективи. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2017. Вип. 7. С. 121–128.

22. Явір В. Реінтеграція тимчасово окупованих територій як завдання етнонаціональної політики України. *Правова держава*. 2017. № 28. С. 437–444.

23. Popova A., Tsybuliak N., Lopatina H., Suchikova Y., Kovachov S., Bogdanov I. I (don't) want to go home. Will young people return to the de-occupied territories of Ukraine? *Heliyon*. 2024. № 10 (15), article e35230.

24. Rzhevaska N. Effective Models of Reintegration for De-occupied Territories. *Language – Culture – Politics*. 2021. № 1. P. 325–340.